

TAHIRE ERMAN • “Mıř Gibi Site”

TAHIRE ERMAN Doktora derecesini 1993 yılında *City University of New York*'tan aldı. Aralarında *Environment and Planning A*, *International Journal of Urban and Regional Research*, *Urban Studies*, *Gender & Society*, *Women's Studies International Forum*, *International Journal of Middle East Studies*, *Middle Eastern Studies*, *Environment and Behavior*, *Habitat International*, *International Journal of Turkish Studies* ve *Urban Anthropology* dergilerinin de bulunduğu çeşitli uluslararası ve ulusal dergilerde yayımlanan makaleleri ve kitap bölümleri bulunmaktadır. 2001 yılında *Urban Studies* dergisi tarafından verilen en iyi makale ödülünü kazandı. 2005-2006 akademik yılında Harvard Üniversitesi Sosyal Antropoloji Bölümü'nde Fulbright bursiyeri olarak akademik çalışmalar yaptı. Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesi.

İletişim Yayınları 2271 • Araştırma-İnceleme Dizisi 376

ISBN-13: 978-975-05-1890-4

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Tamlı Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Oktay Orhun

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Tahire Erman

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI ve *CILT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

TAHİRE ERMAN

“Mıř Gibi Site”

Ankara’da Bir TOKİ-Gecekondu
Dönüşüm Sitesi

*Tüm insanları ayırım yapmadan seven anneme,
kızlarını her şeyden çok seven babama...*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
-------------	----

BİRİNCİ KISIM

<i>Neoliberal Kentleşme ve Yoksulun Mekânlarında Dönüşüm</i>	21
---	----

1 BATI'DA KENTLERİN NEOLİBERAL ETKİLER ALTINDA YENİDEN YAPILANMASI: MARKALAŞAN KENTLER, SOYLULAŞAN KENT MEKÂNLARI	25
--	----

2 BATI'DA "İŞÇİ MAHALLELERİ" VE "SOSYAL KONUTLAR"DA DÖNÜŞÜM: ÖZELLEŞTİRME, KARMA-GELİR PROJELERİ, YERİNDEN EDİLME PRATİKLERİ	31
---	----

3 "KÜRESEL GÜNEY"DE KENT YOKSULLARININ MAHALLELERİNDE DÖNÜŞÜM: <i>SLUM</i> YENİLEME PROJELERİ VE BULDOZERLEME	43
---	----

4 İNSAN-ÇEVRE PERSPEKTİFİ: YOKSULUN MEKÂNLARINA MÜDAHALENİN SONUÇLARINA İLİŞKİN İPUÇLARI	59
--	----

5	"ÜÇÜNCÜ DÜNYA" / "KÜRESEL GÜNEY" ÜLKELERİNDE ENFORMELLİK-FORMELLİK.....	65
6	TÜRKİYE'DE NEOLİBERAL KENTSEL DÖNÜŞÜM VE GECEKONU DÖNÜŞÜM PROJELERİ.....	69

İKİNCİ KISIM

Bir Gecekondu Dönüşüm Sitesi

	<i>Etnografisi</i>	75
--	--------------------------	----

1	"KARACAÖREN KONUTLARINA HOŞ GELDİNİZ".....	77
2	SİTE HALKINI TANIYALIM: BİR DÜZİNE SİTELİ.....	97
3	KARACAÖREN-TOKİ'NİN OLUŞUM HİKÂYESİ.....	125
	"Kentsel dönüşüm projelerinin sihirli formülü".....	125
	Meşrulaştırıcı söylem ve anti-demokratik uygulama: "Kandırıldık".....	132
4	KARACAÖREN-TOKİ'NİN EKONOMİ POLİTİĞİ: YOKSULU DAİRE SAHİBİ YAPMA PROJESİ.....	139
	Neoliberalizmin "hedefli" özneleri: "Taksitlerimi ödeyeceğim, tapumu alacağım".....	140
	Çama çime giden, kozmetik ürün pazarlayan kadınlar, ek iş peşinde erkekler ve çocuklar: "Çalışmam lâzım".....	146
	"Daire taksit çamlanmasına itirazım var".....	151
	İstihdam durumu.....	154
	Sitede yoksulluk manzaraları: "Taksitlerimi ödeyemiyorum".....	156
	Sitede güvenlik zafiyeti: "Gecekondu mahallemizi biz sahipleniyorduk".....	159
	Bakımsız binalar, kesilen elektrikler: "TOKİ burayı kendi haline bırakmış".....	166
	Düşen emlak değeri.....	168

5	KARACAÖREN-TOKİ'DE FORMELLEŞME: "ENFORMEL GECEKONDU" DAN "FORMEL TOKİ SİTESİ"NE	171
	Yoksulun piyasa mekanizması içine çekilmesi: "Her şey para burda".....	171
	Köylü göçmenin "kurallı yaşam" içine çekilme çabası: "Burda her şey yasak".....	177
6	KARACAÖREN-TOKİ'DE GÜNDELİK YAŞAM ÜZERİNDEN "ENFORMELLİK"İN YENİDEN ÜRETİLMESİ: SİTEDE GECEKONDU MANZARALARI	181
	Sitede "gecekondu alışkanlıkları": Başiboşluk hali mi, site halkının özne olabilme çabası mı?.....	181
	Site Yönetimi'nden Bina Yöneticisi'ne.....	199
	Bina ve bahçesini sahiplenenler: "Benim ama tam da benim değil".....	210
7	SOSYAL YARDIM SİYASETİ VE ÖTESİ	215
	"Allah yardımları eksik etmesin"e karşı "yardımlardan şikâyetçiyiz".....	216
	Projede borç ve yardımların hakkaniyetli yönetilmemesi: Siyasete yansıyor mu?.....	219
	Örnek vaka: Karacaören-TOKİ'de 30 Mart 2014 yerel seçimleri.....	221
8	KARACAÖREN-TOKİ'DE KÜLTÜR SİYASETİ: K-TOKİ "KENTLİ MODERNLİK" PROJESİ Mİ?	225
	Kentli orta sınıfa uygun daire planı ve site tasarımı eski gecekondu ailesinde sorun yaratıyor.....	226
	Kentli orta sınıf site kuralları Karacaören-TOKİ'de çalışmıyor.....	231
	"Toplu yaşama uyum sorunu" mu, "kente entegrasyon sorunu" mu?.....	234
9	KARACAÖREN-TOKİ'DE YENİ TOPLUMSALLIK: DAİRE YAŞAMI	251
	Köylülük/kentlilik üzerinden daire kurgusu.....	251
	"Mesafeli komşuluk"a karşı "kat komşuluğu".....	253

Çok katlı bloklarda altlı üstlü/yan yana yaşamak	255
Eski gecekondulunun kıymetli dairesi	258
İki arada kalmışlık hali: "Sosyal" gecekonduya karşı "fiziksel" konforlu daire	265
10 MUHAFAZAKÂR SİTE VE ÖTESİ: KARACAÖREN-TOKİ'DE DİNSEL PRATİKLER, TARİKATLAR VE KARŞIT DURUMLAR	283
11 PARÇALANAN GECEKONU HABİTUS'U İLE SİTEDE YENİ VE ESKİ KİMLİKLER: DEĞİŞME/DEĞİŞMEME/DEĞİŞEMEME	293
" Bir değişme yok bende "ye karşı "değiştik, kültürümüz daha güzelleşmeye başladı"	293
Dairede şehrili olmak?	296
Dairede Çankırlı, Çorumlu, Yozgatlı olmak?	300
Dairede modern olmak?	302
12 NEOLİBERALİZM VE KENTLİ MODERNLİK: "GECEKONU DÖNÜŞÜM SİTELERİ" Nİ NASIL ANLAMALIYIZ?	309
KAYNAKÇA	319

ÖNSÖZ

*Niye böyle bir araştırma?*¹

Bu kitap yeni bir oluşum olan “TOKİ gecekondü dönüşüm siteleri”ni anlama çabasının ürünü: Gecekondular yıkıldıkça, yerlerine TOKİ tarafından gecekondü dönüşüm siteleri yapıldıkça, yani gecekondular *Tokileştikçe* insanlarımız nasıl dönüşmekte, nasıl bir kent ve toplum ortaya çıkmakta sorusu kitabın merkezinde yer almakta. Gecekondü halkının yerleştirildiği dönüşüm siteleri, neoliberal politikaların hâkim olduğu Türkiye’de hangi şartlar altında var olmakta, nasıl yönetilmekte, bu siteleri nasıl bir gelecek beklemektedir? AKP iktidarının çevresinde oluşan İslâmî yapılanma, eski gecekondü halkının sitelerinde nasıl bir yer tutmaktadır?

Kitapta cevabı aranan bu gelişmelerin Türkiye’ye özgü kimi özellikleri olmasına karşın, karşılaştırmalı bir bakış açısıyla 1970’li yıllardaki ekonomik kriz dönemi sonrası uygulamaya konulan küresel neoliberal politikalar ile de uyumlu olduğunu; yoksulların mekânlarına müdahalelerin bu politikalar ile ortaya çıktığını göstermek kitapta edinilmiş amaçlar arasında yer alıyor. Batı ve “küresel Güney” kentlerindeki dönüşümler

1 Araştırma TÜBİTAK 1001, proje no.109K360 çerçevesinde gerçekleştirilmiştir

ri anlatarak, “gelişmiş” ve “gelişmekte olan” ülkelerin kentlerindeki yoksullar arasında, bir anlamda bağ kurmak da bu isteğin bir yansıması.

Zira kentlerimizde artık gecekondular yerine dar gelirlilerin TOKİ siteleri ortaya çıkıyor. Kitabın merkezinde yer alan Karacaören-TOKİ de işte böyle bir site: Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi’nde “hazine” alanlarındakilerin yerleştirildiği bir gecekondular dönüştürme sitesi burası. Son zamanlarda “Protokol Yolu” olarak tanımlanan havaalanı yolu, içeride kalan bu sitenin görünürlüğünü engellemekte. Çok boyutlu dezavantajın hâkim olduğu bu sitenin hikâyesini anlamak ve anlatmak sorduğumuz sorulara cevaplar ararken bize yardımcı olabilir.

Açıkçası, “Bu kadın niye ofisinde oturup ‘akademik çalışmalar’ yapmıyor, niye zamanını kentin çeperinde kalmış bir site-de ev ev gezinerek, sıradan insanlarla konuşarak geçiriyor, derdi nedir?” denilebilirdi. Derdim, akademik merak kadar, hâkim söylem içinde iyice ötekileştirilen, modern orta sınıf tarafından kültürsüz ve cahil olarak görülen, AKP iktidarı tarafından “işgalci” ilan edilen, zorla taşındıkları sitelerinde yalnız bırakılan, borç batağı içine sokulan bu insanları, giderek sayıları artmakta olan gecekondular dönüştürme siteleri ile birlikte anlamaktı. İktidarın kutuplaştırma siyaseti ile oylarını aldıkları bu insanları, bir kitap aracılığıyla da olsa, kentli orta sınıfla tanıştırmak, “biz ve onlar” söyleminin ötesine geçmek, bu insanları AKP için “çantada keklik” olmaktan çıkartmaktı derdim... Bu nedenle araştırmamda hem “anlama” hedefine uygun düşen, hem de politik bir tercih olan etnografik yöntemi benimsedim.

Türkiye’de gecekondular, solun 1970’lerdeki gecekondular projesini dışarıda tutarsak (Erman, basım aşamasında), kentli orta sınıflar tarafından büyük ölçüde dışlanmıştı; kentin çeperindeki gecekondular mahalleleri pek de gidilip gelinecek yerler değildi; hatta son zamanların hâkim söylemi içinde gidilmesi tehlikeli bölgeler olarak kabul edilmişlerdir. Modern/kentli/Batılılaşmış orta sınıf, gecekondudaki Öteki’ni tanımamaktadır. Arada büyük bir iletişim kopukluğu vardır; ki bu belli varsayımlar ve önyargılar üzerinden fikirler üretilmesine yol açar:

Onlar köylüdür, dindardır/dincidir, gericidir, eğitimsizdir, dolayısıyla cahil ve kültürsüzdür. Küçük çıkarları için belli siyasi partilere oy vermektedirler, dolayısıyla bilinçsizdir, gerçek çıkarlarının nerede olduğunu bilmezler. Üstelik, gecekondusu üzerinden haksız kazanç sahibi olmaktadırlar. Gecekondu arsasını müteahhide vererek taşındığı apartmanında “tüketim estetik”inden yoksunluğu ile “kültürel kirlilik” yaratmaktadır, vesaire vesaire. Gecekondu halkının tüm bu “sorunlu” görülen durumuna karşın, bu insanların yaşam çevrelerine gitmek, bu insanları tanımak ve en önemlisi de anlamak zahmetine girilmemiştir; “kurbanı suçlamak” hâkim yaklaşım olmuştur.

Yine de 1990’larda ivme kazanan sivil toplum örgütlenmesinin uzantısı olarak “gecekondu kadınları”nı “kente entegre etme” projelerinin ortaya çıktığını dile getirmek gerek: Orta sınıf STK’lar ve kimi zaman da belediyeler bu kadınları toplayıp “kültürlerini geliştirmek için” sinemaya, tiyatroya götürür olmuşlar, kenti tanıtmak için geziler düzenlemişlerdir. İyi niyetli olan bu girişimler, asimetrik güç ilişkisinden dolayı sorunludur: Orta sınıf, modern, kentli kadınların “cahil” ve “köylü” hemcinslerine görgü ve kültür öğretme misyonunun Cumhuriyet’in ilk dönemlerinin tepeden inme modernleşme projesinde bir karşılığı olmasına karşın, günümüzün farklılıkları kabul eden ve tek bir model üzerinden insanları biçimlendirmeyen çoğulcu anlayışında yeri yoktur.

Türkiye’de kültür üzerinden köyden kente göçen Öteki’nin tanımlanması; yoksulluk, çaresizlik, dışlanmışlık, örselenmişlik durumlarını büyük ölçüde orta sınıf kentlinin görüş alanı dışında bırakmıştır. “Kültür” kavramının içinin doldurulması da sorunlu olmuştur. 1950’lerde modernleşme kuramının etkisiyle “geleneksel” yaşam biçimi küçümsenmiş, Batılı yaşam biçimi yönünde dönüştürülmesi arzu edilmiştir. Günümüzde ise, muhafazakâr ideoloji içinde geleneksel yaşantı kabul görse de, gecekondu ile bağlantısı kurulduğunda yine kentte istenmeyen, kente yakışmayan bir durum ortaya çıkmaktadır.

Ve evet, bugün gecekondular hızla yıkılmakta, kent mekânından silinmekte. Orta sınıfın kent merkezinden uzaklaşarak

banliyölere taşınması sonucu kent çeper arazisinin artan değeri, bu yerleri artık gecekondu binalarına bırakılmayacak kadar değerli kılıyor. Evinden ve mahallesinden çıkarılan gecekondu halkı TOKİ'nin yaptığı dönüşüm sitelerine zorunlu olarak taşınmıyor. Yani kentlerimiz gecekondu binalardan "arındırıldıktan", Tokileşmekte... Toplumdaki genel kanı ise, "Ne güzel, çirkin gecekondu binalar yıkılıyor, insanlar modern binalara taşınıyor," şeklindedir. Yaptığım araştırma ile bu görüşün geçerliliğini de sorgulamak istedim.

Aynı derecede önemli olan bir konu ise neoliberalizmin, yoksullara daha ağır maliyeti olsa da, topluma ve çevreye verdiği zararlar bakımından sınıflar ötesi olması. Bu sebeple neoliberal kentsel dönüşüm süreçleri içinde ortaya çıkan sorunların ortak yönlerinin farkına varılması da bir diğer gayem. Üstelik Gezi protestolarını da ateşleyen neoliberal kentleşmenin kurbanları bu insanlar: TOKİ'nin belediyeler ile işbirliği içinde yürüttüğü kentsel dönüşüm projeleri ile onca emekle yaptıkları evleri yıkılmış, büyüttükleri ağaçları kesilmiş, mahalleleri ve kurdukları komşuluk dayanışması yok edilmiş... Yani Gezi parkını AVM tehdidine karşı korumak için mobilize olan protestocular ile gecekondu dönüşümlerinin mağdurları arasında önemli ortak noktalar var. Ama hükümetin kutuplaştırıcı söylemi toplumun tüm katmanlarıyla oluşturulacak kolektif itirazı engellemekte, hatta gecekondu halkı "direnişe karşı güvenlik supabı" olarak iktidara hizmet etmektedir. Umarım bu kitap, gittikçe kutuplaşan/kutuplaştırılan ülkemizde bunu aşmak için bir adım olur; ortak sorunlarımızın farkına varırız, farklılıklarımızı kabulleniriz ve birlikte çalışarak sorunlara çare bulmanın getireceği yakınlaşmayı yaşayabiliriz.

Yine de bu noktada vurgulamam gerek; etnografik araştırma "tehlikeli" bir olaydır: İnsanların yaşamlarına dâhil olma, gerçekte ait olmadığın bir çevreyi anlama ve anlatma girişimidir. Politikadır; Öteki'ni ifade etme, tanıtma aracıdır. Öteki'ni ötekileştirmeden ifade etme sorumluluğudur. Potansiyel olarak iktidar ilişkilerini içerir: Araştırmacının özne, araştırılan insanların nesne olarak görülme riskini taşır ve bunu aşmaya çalışır. "Öteki yaşamlar"ı araştırması üzerinden anlatacak olan araştır-

macıdır, dolayısıyla araştırdığı insanlar üzerinde bir güç sahibidir ve aynı zamanda büyük sorumluluk altındadır. Etnografik araştırmamın içinde barındırdığı tüm bu sorunların, zorlukların bilincinde olarak bu araştırmaya başladığımı dile getirmeliyim.

Araştırma süresince toplumda kültür üzerinden kurulan güç asimetrisini, gecekondulu halkı ile ilgili önyargıları aşmaya çalıştım. Yaşamlarında bir tanıdık, bir ahbab olmak istedim. Onlardan biri değildim ama onlara değer veren, ilgilenen, yardımcı olmaya çalışan biriydim. Avantajlı konumumu olabildiğince onların yararına kullanmak istedim. Üstten bir bakış açısını hiçbir zaman kabullenmedim; o insanları cahil, geri kalmış olarak hiçbir zaman düşünmedim, kültürlerini, âdetlerini öğrenmeye çalıştım. Akademisyen kimliğim bir iktidar kaynağına dönüşebilirdi: İnsanları eleştirebilir, onlara yaşamlarını nasıl yaşayacaklarına dair öğütler verebilirdim. Bunu yapmadım. Kendimi bana hep ters gelen ve Türkiye’de yaygın olan “halkı yönlendiren elit” konumunun dışında tuttum. Bu insanların sıcaklığından beslendim, gündelik devingenliğinden enerji buldum, komşularıyla kurdukları samimi ilişkiler ve yaptıkları kolektif işler beni alışık olduğum ilişkilerin ötesine taşıdı, canlandırdı. Gösterdikleri samimiyet ve misafirperverlik beni mutlu etti.

Aynı zamanda içine düştükleri çaresizlik, kaderlerine terk edilmişlik hali, boğuştukları yoksulluk beni üzdü; sorunlarına ilişkin yapabildiğim kimi şeyler olduysa da köklü çözümler bulamamak beni çaresiz kıldı. Burada şunu da söylemem gerekir: Site halkı da kendisi için Öteki olan, siyasi iktidar tarafından “düşman Öteki” olarak tanımlanan ve kendilerine öyle tanıtılan modern kentli kesimi tanımamakta, anlamamakta, olumsuzlaştırmakta... Mekânsal ayrışmanın da keskinleştirdiği derin bir iletişim eksikliğidir söz konusu olan. Oysa Öteki hakkındaki bu olumsuzlamaya karşın, araştırmam boyunca site halkı bana kucak açtı, kabullendi, kimisiyle dost olduk, telefonlaştık, sorunlarımızı paylaştık.

Araştırmam boyunca ayrıcalıklı konumumun farkındaydım, zor koşulların hâkim olduğu bu siteye geçici olarak dâhil olmuşum ve istediğim zaman ayrılabilirdim. Üstelik hem ora-

da (Karacaören-TOKİ sitesi) hem de burada (Bilkent Üniversitesi çevresi) yaşamak benim için de kolay olmadı. Ama bu zorluğun benim için önemli bir yararı oldu. Toplumsal hiyerarşide en üstte ve en alta bulunan ve dolayısıyla en cazip ve en istenmeyen olarak kurgulanan bu iki yaşam çevresinin hiç de öyle ayrıksı olmadığını farkına vardım: Kimi zaman sterilize yaşamların geliştiği üst gelir çevresinde bunaldım; sitenin hareketli ortamını, sıcakkanlı insanlarını özledim. Bunu yoksulluğun birçok aileyi bunalttığı bu siteyi romantik kılmak için söylemiyorum, toplumsal kurguların ötesine geçmenin mümkün ve gerekli olduğuna inandığım için söylüyorum.

Dışarıdan bir bakışla yoksul köylülerin, apartmanda yaşamasını bilmeyenlerin yeri olarak görülebilen bu site, site halkının algısında çok farklı olabilmekte, çok farklı yaşanabilmekte. Dolayısıyla siteyi site halkının bakış açısından anlamak benim için önemliydi. Dışarıdan bakıldığında o fiziki yapıya uygun olmayan insanlardan oluşan bir site olarak görülen Karacaören-TOKİ; içeriden bakıldığında insanların yeni çevrelerinde gündelik yaşamlarını sürdürecektikleri mekânları yaratmak için gösterdikleri çabaların, buldukları çevreyi benimseme ve kendilerine mal etme girişimlerinin, bu süreçte yaşadıkları sıkıntıların, bıkkınlıklarının, hayal kırıklıklarının, kızgınlıklarının ve aynı zamanda ümitlerin, sevinçlerin, başarıların sahnesi olmakta. Üstelik araştırma ilerledikçe farkına vardığım üzere, site halkı kendi içinde de ayrışmakta: Kimisi için arzulanan bir gelişme diğeri için sorun olabilmekte...

Site halkının bu özne olma ve siteyi sahiplenme durumuna karşın, kitabın başlığına “Mıs Gibi Site” olarak karar verdim. Buradaki amacım siteyi değersizleştirmek değil, site adı altında yeni bir yaşam ve çevre içine sokulan gecekondu dönüşüm insanların bir anlamda kandırılmış olmalarına dikkat çekmek; “site” kavramının çağrıştırdığı imaj ile sitedeki deneyimler arasındaki uyumsuzluk sonucu maruz bırakıldıkları sorunların altını çizmek.

İçeriden bakış açısını hedefleyen bir çalışmada araştırmadaki kesim için kullanılan kavramlar da ayrı bir önem kazanmak-

ta. Kitapta Karacaören-TOKİ site halkından bahsederken ekonomik boyutu ön planda ise “kent yoksulu”, kültür boyutu ön planda ise “köylü göçmen”, mekân boyutu ön planda ise “gecekondu halkı/eski gecekondu halkı” tanımlamalarını kullandım. Ne var ki hiçbiri tam içime sinmedi. Zira etnografik araştırmanın getirdiği çalışmaya konu olan insanlarla geliştirilen yakınlık ve grup içindeki çeşitliliğin farkına varılması tüm bu tektipleştirici tanımlamaları sorunlu kıldı. Ne yazık ki kitabı yazabilmem ve bazı konuları genel düzlemde tartışabilmem için toparlayıcı birtakım kavramları kullanmam zorunluydu. Bu genel kavramlar dışında site halkından isimleriyle bahsettim. Uydurma isimler bulmaya çalışmadım, bazı isimler çok özel ve güzeldi, hafızamızda yer etsin istedim. Etik kaygılarla isim-insan ilişkisinde bazı oynamalar yaparak araştırmada yer alan kişilerin gizlilik hakkını korumayı hedefledim; gerçek isimlerin kullanılmasını sakıncalı bulduğum durumlarda araştırmaya katılanların dışında isimler kullandım. Amacım bu insanların seslerini duyurmak olduğu için onlardan bolca da alıntı yaptım.

Nasıl bir araştırma?

Temelinde etnografik olan araştırmamı yukarıda bahsettiğim çerçeve içinde, derinlemesine mülakatlar, enformel sohbetler (telefon konuşmaları dahil) ve katılımcı gözlem üzerinden gerçekleştirdim. Karacaören-TOKİ’de ben ve yanımda bir ya da iki asistan 63 derinlemesine mülakat gerçekleştirdik. Altmış olarak planlanan mülakatların, projeye katkısı olacak yeni birkaç kişiyle karşılaşıldığı için, sayısında artış oldu. 44 aya yayılan proje süresince mülakatların süresi bir ile iki buçuk saat arasında değişti. Kimi evlerde yenen yemek ya da içilen çaylar eşliğinde yapılan sohbetler görüşme süresini uzattı. Apartman ziyaretlerinde doğal sohbet ortamını bozmamak için ses kayıt cihazı kullanmadım; onun yerine ben ve asistan(lar) cevapları söylendiği gibi yazmaya çalıştık; sonradan cevapları karşılaştırarak kontrol ettim, eksiklikleri tamamladım. Dışarıda oturanlarla da sohbet ettim, istendiği takdirde fotoğraflarımı (çok-

“Beni evlerinde ağırladılar.”

ça çocukların) çektim, çoğalttırarak hediye olarak verdim. Mü-lakatları mümkün olduğunca sitenin her bölümünü kapsayacak şekilde gerçekleştirdim; komşuluk ilişkilerini anlayabilmek için ise birkaç bina üzerinde yoğunlaştım. Sitede kurduğum geniş ilişki ağı üzerinden çok farklı kişilere ulaştım, güven ilişkisi sayesinde ayrıntılı ve özel bilgilere eriştim. Her saha ziyareti sonunda ise düzenli olarak “saha notları” kaleme aldım.

Amacım, yaşamım dışında kalan bir “olgu”yu “bilimsel” olarak anlamak değildi (yalnızca), insanlarla bağ kurabilmek, duygularını, düşüncelerini kavrayabilmektir. Bu sebeple Türkiye’de yaygın olan araştırma öznesiyle mesafeli olma normu üzerinden kurulan “orta sınıf araştırma paradigması”nın dışına çıktım; etnografik çalışma bunu mümkün kıldı.

Ayrıca sitedeki iki site yönetimini (1. etap site yönetimi ve 4. etap TOKİ Emlak Yönetimi), Altındağ Belediyesi’ne bağlı Hanınlar Lokalini ve Gençlik Merkezi’ni, muhtarı, cami imamını, okul müdürünü ve jandarmayı ziyaret ederek, onlarla Kara-

caören-TOKİ'deki site halkı ve yaşamları hakkında görüşüm. Sitede oturan insanların yanı sıra, site AVM'sindeki güvenlik-temizlik görevlisi, AVM esnafı, eczane sahibi, pastane sahibi ile de görüşmeler gerçekleştirdim; AVM'ye ilk geldiklerinden bu yana sitede ve AVM'de gözlemledikleri değişiklikler hakkındaki görüşlerini aldım.

Karacaören-TOKİ sitesindeki 2. tur mülakatlara Temmuz 2012'de başladım; daha önceden görüşülen 31 kişiyle tekrar mülakat gerçekleştirdim. Ancak dairesini devrederek taşınma, hasta olma, köye dönme, işe başlama gibi nedenlerle kimileriyle ikinci kez görüşemedim; bu kişilerin yerine yeni insanları araştırmaya dâhil ettim. Konu ile ilgili bilimsel doyuma ulaşmak için, yeni görüşmelerde kafamdaki soruları netleştirecek kişiler bulmaya çalıştım: Bunlar arasında yönetici Döndü Hanım, bahçesine ağaçlar ve güller diken Mehmet Bey, yine bahçesine emek veren Bahtiyar Amca gibi araştırmama önemli katkılar sağlayan kişiler var. Böylece 2. turda 55 kişiyle derinlemesine mülakatı tamamladım.

Nitel bilgileri sağlam bir temele oturtmak için mülakatlar yanında ilk turda 222 kişiyle de ayrıca anket yapıldı (Ekim 2011). 2. tur anketler ise, 2013 yılının Kasım ayında yapılarak, toplam 217 kişiye uygulandı. Anket sonuçları SPSS ile analiz edilerek, tanımlayıcı bilgiler (frekans ve yüzde değerleri) ve ki-kare sonuçları elde edildi. Anket çalışması bir araştırma şirketi tarafından yapıldı; ben hep anket ekibinin yanındaydım. Ekipten anket uygulaması sırasında aldığım bazı bilgiler, kapıya gelen anketörlerin nasıl yorumlandığı ile ilgili ipuçları veriyor: “Melih Gökçek yaptırıyor mu diye çekiniyorlar,” veya “Yardım için sınıyorlar,” yahut “Borcumuzu mu silecekler diye soruyorlar.” Yani dertleri daire borçları, sosyal yardım ihtiyaçları ve tabii ki Gökçek'in yarattığı tedirginlik.

* * *

44 ay süresince TÜBİTAK'tan birçok asistanım oldu. Kimisi lisansüstü derecesini alıp projeden ayrıldı, kimisi İstanbul'a taşındı, kimisi parayı az işi yorucu buldu, ayrıldı. Asistanlarımla

çok şey paylaştım, ikili ya da üçlü gruplar halinde sahada hep birlikteydik; kapı kapı dolaştık, nadir de olsa kapı yüzümüze kapandığında yaşadığımız sıkıntıyı paylaşarak giderdik; kabul gördüğümüz ailelerde kimi zaman yemek yedik, sohbet ettik; AVM pastanesinde oturduk, karnımızı doyurduk, yine sohbet ettik. Muhtarı, imamı, okul müdürünü, Hanımlar Lokali müdiresini ziyaretlerimde de hep yanımda bir asistan bulundu, kendi aramızda konuştuk, izlenimlerimizi paylaştık. Kimisine az, kimisine çok olsa da, hepsine teşekkürler. Araştırma boyunca anlayışlı ve destekleyici tavrı ile işimi kolaylaştıran TÜBİTAK-SOBAG Bilimsel Programlar Uzman Yardımcısı Neslihan Kara Taymaz'a da teşekkür ederim.

BİRİNCİ KISIM

***Neoliberal Kentleşme ve
Yoksulun Mekânlarında Dönüşüm***

Günümüzde kentler devletin ve özellikle yerel yönetimler eliyle önü açılan özel sektörün yeni müdahale mekânları olarak karşımıza çıkmaktalar. Bu hem Batı’da hem de geçmişin “Üçüncü Dünya” günümüzün “küresel Güney” (*global South*) ülkelerinde böyle. İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu dünya düzeninin içinde kendini “hür dünya” olarak tanımlayan kapitalist Batı Bloğu ile komünist rejimin hâkim olduğu Sovyet Bloğu arasındaki rekabetin yarattığı, özellikle kıta Avrupası’nda (*continental Europe*) uygulanan refah devleti politikaları, Petrol Krizi’nin tetiklediği (1973) küresel ekonomik kriz sonucu, çözülmeye başladı. ABD’de Ronald Reagan ve Birleşik Krallık’ta Margaret Thatcher liderliğinde oluşturulan sağcı hükümetler tarafından refah devletinin içi boşaltıldı; yerine özel sektör odaklı neoliberal iktisat politikaları uygulanmaya kondu. Bu süreç içinde “girişimci belediyeler”, “sosyal belediyelerin” –ki bunlara Londra ve Viyana örneklerinde “kızıl belediyeler” denmiştir– yerini aldı. Devlet sosyal olmaktan çıktıkça ve merkezî devlet bütçesi kısıldıkça, yerel yönetimler kendi bütçelerini yaratmak ve rant geliştiren projeler oluşturmak durumunda kaldılar. Böylece kentler özellikle uluslararası sermaye ve yatırımları, mega projeleri, mega olayları¹ çekebilmek

1 Kent ve ülke bazında yüksek ölçekli ve etkili etkinliklere verilen genel ad; örneğin olimpiyat, fuar, büyük spor etkinlikleri, vb. – yay. haz.

için birbiriyle yarıştırdı. Bu yarışta kentlerini öne taşıyabilmek için iş adamları, ticaret ve sanayi odaları, meslek kuruluşları, STK'lar bir araya gelerek "gelişme koalisyonları" (*growth coalitions*) kurdular (Molotch, 1976). Marka kent yaratmak ve böylece kentlerini "pazarlamak" belediye başkanlarının yeni rolü oldu (Kearns ve Philo, 1993). Belediyenin işlevi kadar yapısı da değişti: Özelleştirmeler ve taşeron sistemi yaygınlaştı, belediye şirketleri kuruldu.

Yerel yönetimlerin kaynak yaratma yönündeki bu yeni rolünün üstünü örten söylem ise, yerelleşmenin demokratikleşme olduğu: Artık yönetim (*government*) yerini yönetişim'e (*governance*) bırakmış durumda (Harvey, 1989). Tepeden inmece kararlar ile yönetim anlayışı artık kabul görmemekte. Bugün "çok aktörlü" bir katılım (kamu, özel sektör, STK'lar) içinde yerelin de kendini ifade etme ve dönüştürme olanağı bulduğu, STK'ların temsiliyet ilişkileri içinde güç kazandığı bir yönetim, yani moda terimle "yönetişim" kabul gören yönetim biçimi. Tabii ki yerel halkın yaşam çevrelerini etkileyecek karar alma süreçlerinde yer almaları olumlu ve önemli. Ancak bu "yerel katılım"ın "profesyonel" STK'lar aracılığıyla "görünürde bir katılım"a dönüşmesi söz konusu ve bu eleştirilmekte (Mayer, 2006).

Bu çok aktörlü yönetim biçimi kamu-özel sektör ortaklıklarının meşruiyet zeminini kurmakta (Harvey, 1989). Yerel yönetimler bir tarafta sermayeyi kentlerine çekmek için özel sektöre avantajlar sağlarken ve üstelik özel sektörün almak istemediği riskleri üstlenirken, bir taraftan da kendileri için gelir sağlamaya yönelmekte. Kentler kamu-özel sektör ortaklıkları ile dönüşmekte. Bu dönüşüm "neoliberal kentleşme" kavramıyla açıklanmakta (Peck, Theodore ve Brenner, 2009). Bugün kentler, yeni ekonomik düzenin amblemi (Amin ve Thrift, 2007), sermaye birikiminin mekânı (Brenner ve Theodore, 2002). Bu sürecin yeni aktörleri ise emlak baronları, büyük müteahhitlik ve inşaat şirketleri, gayrimenkul yatırım ortaklıkları, yatırımcılar (Keyder, 2010).